

PRØVE

SAM525 1 Risk, Society and Ethics

Emnekode	SAM525
Vurderingsform	Skriftlig eksamen
Starttid	17.12.2024 08:00
Sluttid	17.12.2024 13:00
Sensurfrist	10.01.2025 22:59
PDF opprettet	04.02.2025 16:30

Seksjon 1

Oppgave	Tittel	Oppgavetype
i	Informasjon SAM525 H2024	Informasjon eller ressurser
1	Oppgave SAM525 H2024	Langsvar

1 Oppgave SAM525 H2024

Eksamen består av **fem (5)** spørsmål. Det er forventet at du besvarer **fire (4)** av dem. De besvarte oppgavene vil telle likt i vurderingen.

1. Hvordan kan rasjonell teori forklare stabile mønstre av sosiale interaksjoner?
2. Forklar hvordan vi kan beskrive et spill med instrumentelle rasjonelle agenter og redegjør for spillet "fangens dilemma".
3. Hva betyr det når vi sier at noe (f.eks. rase) er sosialt konstruert?
4. Forklar hvordan risiko kan ha forskjellige ontologiske og epistemologiske tilnærminger i samfunnsvitenskapene.
5. Forklar det teknovitenskapelige perspektivet og det sosialkonstruktivistiske perspektivet på risiko.

Skriv ditt svar her

2. Forklar hvordan vi kan beskrive et spill med instrumentelle rasjonelle agenter og redegjør for spillet "fangens dilemma".

Spillteori og instrumentell rasjonalitet

Spillteori er en formell metode for å analysere hvordan beslutninger tas når en situasjon innebærer flere rasjonelle agenter. Et viktig aspekt ved spillteori er *strategisk interaksjon* som refererer til hvordan ulike rasjonelle agenter må forholde seg til hverandres beslutninger. I spillteori tar man utgangspunkt i at alle "spillerne" er rasjonelle agenter med fullstendige preferanser og handler ut ifra rational agent theory (RAT). En rasjonell agent vil si et individ som ønsker å maksimere sin egen nytte. Det tas også utgangspunkt i at rasjonelle agenter utfører handlinger og tar valg for å maksimere denne nytten - og dette kan omtales som rational choice theory (RCT). Det å handle for å maksimere egen nytte henviser også til hva Hempel kaller "instrumentell rasjonalitet". Hempel mener instrumentell rasjonalitet er en generell lov for menneskelig atferd, som går ut på at "*om person S ønsker å oppnå mål G, og tror at handling A er den beste måten å oppnå G, så vil S gjøre A.*" Hempel mener denne instrumentelle rasjonelle tankgangen fungerer som en algoritmisk prosess i menneskehjernen. Det kan diskuteres for at Hempel sitt syn på rasjonalitet er både har et naturalistisk og reduksjonistisk preg. Det er naturalistisk ettersom han begrunner sosiale fenomener i naturvitenskapen, og reduksjonistisk ettersom han forklarer et komplekst fenomen (menneskelig atferd) ved å redusere det til mer grunnleggende enkeltkomponenter (algoritmiske prosesser i hjernen).

Han kritiseres derimot av Winch, Davidson og Collingwood, som mener instrumentell rasjonalitet er en utilstrekkelig måte å se menneskelig atferd på. De mener at menneskelig atferd ikke kun kan reduseres til en algoritmisk prosess, da de vektlegger at Hempel unnlater å inkludere andre menneskelige faktorer som kultur, verdier, følelser og holdninger. Spesielt Collingwood understreker at menneskelig atferd må forstås "fra innsiden", og at man må se atferden i sammenheng med individets historiske og psykologiske kontekst.

Spillteori er en generalisering av sosiale interaksjoner, og gir kun et overordnet og generelt bilde av hvordan situasjoner kan utspille seg - og har blitt kritisert for å ikke ta hensyn til at sosiale og kulturelle faktorer kan spille inn når individer foretar beslutninger.

Fangens dilemma

"Fangens dilemma" er et typisk eksempel på et sosialt dilemma. I dette spillet henvises det til hvordan den strategiske interaksjonen mellom flere rasjonelle agenter kan "gå galt". I dette spillet møter vi de rasjonelle agentene Smith og Jones. De står begge ovenfor en situasjon hvor de kan havne i fengsel. De får to valg, enten å 'tie stille' eller 'å tilstå', og utfallene av disse valgene er hvor mange år de må sitte i fengsel. I denne situasjonen vet begge at 'å tie stille' kan gi utfallene: 1 år eller 10 år i fengsel. De vet også at 'å tilstå' kan gi utfallene: 0 år eller 5 år i fengsel. Ettersom både Smith og Jones er rasjonelle agenter vil de handle på en måte som maksimerer deres egen nytte basert på den kunnskapen de har. De ønsker begge altså å velge den mest effektive måten å oppnå "det beste utfallet". Det beste utfallet som kan oppnås på en effektiv og "sikker" måte er å tilstå, ettersom dette gir muligheten til å velge mellom enten 0 år eller 5 år. Ingen av de tør å tie stille, da dette betyr at man legger sin egen skjebne i den andre agentens hender, og kan risikere en dobbelt så ille straff (10 år) om den andre agenten tilstår. I fangens dilemma ender både Smith og Jones opp med å handle ut ifra hva de anser som den mest effektive måten å oppnå det beste utfallet på, nemlig å tilstå. De begge får dermed 5 år soning hver - noe som i utgangspunktet ikke var det beste utfallet for noen av dem. Fangens dilemma viser derfor hvordan beslutninger som tas av flere rasjonelle agenter hvor alle vil maksimere sin egen nytte, kan føre til et dårligere kollektivt utfall.

Visuell representasjon av "fangens dilemma":

		Jones	
		Tie stille	Tilstå
Smith	Tie stille	1 år, 1 år	10 år, 0 år
	Tilstå	0 år, 10 år	5 år, 5 år

Fangens dilemma kan aktualiseres i "den virkelige verden", ved å for eksempel se på en situasjon der det brenner i en offentlig bygning. Når brannalarmen går ønsker alle i individene i bygget i henhold til RAT å oppnå den mest effektive måten å komme seg ut av bygget (maksimere nytte). Basert på individenes situasjonsforståelse (hvordan de forstår situasjonen, deres persepsjon av situasjonen, og deres projeksjon av situasjonen) kan det hende alle i bygget løper til den samme utgangen de kom inn ifra, ettersom de anser denne utgangen som mest effektiv basert på kunnskapen de har om bygget. Her tas det utgangspunkt i at individene ikke har gjennomgått brannøvelse i dette offentlige bygget og dermed ikke har den umiddelbare kunnskapen om hvor nødutgangene befinner seg. Som resultat av at alle opptrer som rasjonelle agenter og benytter seg av utgangen de anser som mest effektiv (hovedinngangen), vil dette føre til et verre kollektivt utfall ettersom denne utgangen blir overfylt og det vil være vanskeligere å evakuere.

3. Hva betyr det når vi sier at noe (f.eks rase) er sosialt konstruert?

Når noe er sosialt konstruert henviser det konsepter som kun eksisterer fordi mennesker har skapt de. Sosialt konstruerte konsepter kan ikke begrunnes i "reelle", naturlige og biologiske fakta - men aksepteres på grunnlag av utbredte sosiale og kulturelle faktorer.

"Rase" er et eksempel på et sosialt konstruert konsept ettersom store andeler av verdens befolkning fortsatt aksepterer rasebegrepet som reelt, til tross for at vi idag har kunnskap om at det biologisk sett ikke eksisterer ulike "menneskelige raser". Samfunnsvitenskapelige teorier kan bidra til å analysere og gi en forståelse av hvordan begrepet "rase" har blitt sosialt konstruert. Mary Douglas presenterte sin teori om **otherness** for å forklare hvordan ulike mennesker fra ulike kulturer forholder seg til hverandre. **The other** defineres som "*noe/noen som er radikalt forskjellig fra selvet, og som er opphavet til angst og frykt.*" Douglas fremhever ulike risikoer som har blitt sett i sammenheng med otherness: Tap av identitet og orden, eksklusjon og stigma, kroppslige grenser og forurensing, frykt for hybriditet. Å kategorisere noe som en rase er en måte å skape "orden" på, og en måte å opprettholde egen identitet ved å sette et skille mellom 'oss' og 'dem'. Å skille mellom 'oss' og 'dem' vil derimot føre til at visse samfunnsgrupper og/eller kulturer ekskluderes og stigmatiseres. Standarder for hva som anses som 'renslig' varierer fra kultur til kultur, og *the other* kan ofte være de som ikke møter de satte standardene for 'renslighet' - og frykten for kroppslig forurensing bidrar til å opprettholde et sosialt skille. Når noe ikke fullstendig passer inn etablerte, ofte firkantede sosiale standarder, kan dette skape en frykt for hybriditet. *The other* kan i denne forstand anses personer som ikke fullstendig passer inn i visse standarder for utseende, sosial identitet og seksuell legning - som for eksempel individer med funksjonshemmelser, individer med forskjellige kulturelle og/eller etniske bakgrunner og individer fra LGBTQ+ samfunnet som transpersoner.

The other skaper frykt og kaos, og sosialt konstruerte konsepter som "rase" skapes i forsøk på å møte behovet for sosial orden. I et historisk perspektiv har man sett mange forsøk på å begrunne konseptet om "raser" i biologien - og dette kan tolkes som forsøk på å forsikre seg om at det var klare forskjeller mellom selvet og *the other*. Å opprettholde et "oss mot dem" syn er nemlig en måte mennesker reduserer angsten og frykten mot det ukjente. I nyere tid er rasebegrepet fortsatt i stor grad omstridt rundt om i verden, og er opphavet til store sosiale bevegelser og opprør. Samfunnet idag har en større grad av refleksivitet enn før, og verden er blitt globalisert og sammenkoblet på nye, moderne og tekniske måter. Det kan argumenteres for at dette fører til mindre etablerte kulturelle grenser og forskjeller. I prosessen med å redusere otherness, er det viktig å ta hensyn til *the principle of charity* og teorien om *other realities*. Principle of charity refererer til prinsippet om at man skal utgangspunkt i at alle man interagerer med er rasjonelle agenter som handler på en måte de anser som mest effektiv for å oppnå et mål med den kunnskapen de har. Other realities er en teori om at alt vi tolker er påvirket av sosiale og kulturelle faktorer, og at andres virkelighetsoppfatning derfor være totalt forskjellig fra ens egen - spesielt om man har forskjellige kulturelle og sosiale bakgrunner.

Når forskere skal undersøke sosiale fenomener på tvers av kulturer, er det nødvendig med en etisk tilnærming. En etisk tilnærming til slik forskning innebærer blant annet:

1. Refleksivitet: forskeren må være refleksiv over egne holdninger, verdier og normer
2. Tolkningsmetodikk: bruk av metoder (som intervju) for å tolke andres virkelighet
3. Empati: man skal kunne være i stand til å sette seg inn i andres situasjon
4. Åpenhet: man skal kunne ha et åpent sinn uten fordommer

4. Forklar hvordan risiko kan ha forskjellige ontologiske og epistemologiske tilnærminger i samfunnsvitenskapene.

Ontologi og epistemologi henviser til det filosofiske grunnlaget i de ulike samfunnsvitenskapelige teoriene.

Ontologi kan kalles for "læren om væren", og refererer til læren om eksistens og realitet.

Epistemologi kan kalles for "læren om læren", og refererer til læren om kunnskap. Epistemologiske spørsmål er "hvorfor vet vi?", "hva kan vi vite?", og "hvordan kan vi vite?". De tre samfunnsvitenskapelige teoriene som vil redegjøres for i denne oppgaven er *realisme*, *sterk konstruktivisme* og *svak konstruktivisme*.

Realisme

Realismen tar sitt ontologiske utgangspunkt i at verden eksisterer uavhengig av mennesker. Den epistemologiske tilnærmingen går ut på at risiko er objektivt, målbar og kvantifiserbar, og definerer risiko som "*risiko = sannsynlighet x konsekvens*". Risiko forstås som noe som eksisterer enten mennesker hadde vært her eller ikke. Realismen anerkjenner derimot den menneskelige faktoren ved å gå ut ifra kognitive mekanismer i hjernen. Disse kognitive mekanismene forklares som risikopersepsjon, og innebærer blant annet kognitive heuristikker, semantiske bilder og risikokompensasjon. Kognitive heuristikker refererer til mentale filtre som selekterer sanseinntrykkene våre. Semantiske bilder refererer til at ens virkelighetsoppfatning kan 'begynne å leve sitt eget liv', noe som påvirker ens risikoppfatning. Risikokompensasjon refererer til at man ved en opplevd reduksjon i risiko vil opptre på en måte som er mer risikabel. Motsatsen til realismen er anti-realisme, som også kalles sterk konstruktivisme.

Sterk konstruktivisme

Sterk konstruktivisme har sitt ontologiske utgangspunkt i at verden kun eksisterer gjennom menneskets øyne.

Det epistemologiske tilnærmingen i sterk konstruktivisme går ut på at risiko kun eksisterer fordi det handler om noe mennesker verdsetter. Fra et sterkt konstruktivistisk perspektiv er det dermed kun kulturelle og sosiale faktorer som avgjør hva som er en risiko. Teoretikere som Mary Douglas, Michel Foucault og Luhman har et sterkt konstruktivistisk syn. I denne vil Douglas og Foucault sine teorier presenteres.

Mary Douglas presenterte "group-grid" modellen for å vise til fire idealtyper for hvordan ulike kulturelle grupper forholder seg til risiko. I modellen refererer "group" til grad av gruppetilhørighet, og "grid" til grad av aksept av hierarkiske lover og regler. De fire idealtypene er *entreprenørene*, *fatalistene* (*de atomiserte individene*), *egalitære*, og *byråkratene*.

- Entreprenørene: **lav group, lav grid** - anser risiko som noe som kan gi muligheter
- Fatalistene (*atomiserte individer*): **lav group, høy grid** - anser risiko som noe de ikke selv kan styre, "livet er et lotteri", de anser sikkerhet som noe som handler om flaks.
- Egalitære - **høy group, lav grid** - anser risiko som noe som påføres på dem utenfra, ønsker ikke å ta risikoer med mindre det er uungåelig for det felles gode.
- Byråkratene - **høy group, høy grid** - kan akseptere risiko så lenge man har institusjoner som kan håndtere de.

Michel Foucault sin teori om "governmentality" forklarer en form for maktstrategi myndigheter bruker for å styre befolkningen uten at befolkningen føler seg styrt. Governmentality er en måte myndighetene opprettholder sin autoritære makt uten å faktisk påføre konkrete autoritære styringsstrategier. Dette skjer gjennom at myndighetene tilrettelegger for "riktig atferd" og blir ansett av befolkningen som en veileder for denne riktige atferden. Den "riktige atferden" er både lover og regler, men også normer og verdier som inkorporeres i individenes liv gjennom kultur og videreføres gjennom generasjoner. Slik riktig atferd er som regel atferd som fremmer helse og andre aspekter ved ens egen liv man anser som verdifullt, og befolkningen vil gjennom et governmentality perspektiv tro at myndighetene kun vil det beste for dem. I bunn og grunn er disse konstruerte sannhetene ulike maktstrategier myndighetene bruker for å opprettholde en fungerende befolkning.

Et typisk eksempel på governmentality er gravide kvinner og barsel. Når en kvinne blir gravid følges hun nøye opp av myndigheter gjennom regelmessige kontroller, og oppfordres til ulike typer atferd for å opprettholde et sunt foster. Den gravide kvinnen ønsker naturligvis det beste for sitt eget barn, og anser oppfølgingen fra myndighetene som nødvendige tiltak for barnets

helse og lar seg dermed styre av myndighetenes sannheter. Myndighetenes bakenforliggende hensikt kan fra et governmentalityperspektiv er at kvinnen skal føde et barn som vil vokse opp til å bli en sunn og *capable* fremtidig samfunnsborger. Governmentality blir som en selvpoppfyllende profeti, ettersom myndighetenes "sannheter" resulterer i aksepterte verdier hos befolkningen - og befolkningen vil derfor opprettholde og videreføre myndighetenes sannheter.

Innen governmentality er det tre former for risikostrategier: *forsikringsrisiko*, *epidemisk risiko* og *case-study risiko*. Forsikringsrisiko refererer til forventningen om at alle kjøper egen risiko, og hvordan dette i større grad flytter ansvaret for egen sikkerhet fra myndighetene og over til i enkeltindividet. Epidemisk risiko refererer til myndighetenes ulike strategier for helsefremmende tiltak for å redusere helserisiko - som for eksempel kampanjer for å "spise grønnere". Case-study risiko refererer til hvordan myndighetene kan gripe inn for å håndtere og regulere risiko hos enkeltindivider gjennom blant annet kriminalomsorgen og barnevernet.

Svak konstruktivisme

Svak konstruktivisme anerkjenner både realismen og den sterke konstruktivismen, og kombinerer begge. Det ontologiske utgangspunktet til svak konstruktivisme er at verden eksisterer uavhengig av mennesket, men at verden forstås gjennom sosiale og kulturelle faktorer.

Her er den epistemologiske tilnærmingen at risiko er objektivt, kan måles og kvantifiseres - men anerkjenner at det er nødvendig å ta hensyn til kulturelle og sosiale faktorer - man kan altså ikke forstå risiko foruten disse.

Fra et svakt konstruktivistisk perspektiv går man vekk ifra den tradisjonelle realistiske definisjonen på risiko, og tar inn over seg flere faktorer enn kun sannsynlighet x konsekvens. Dette kommer frem i Aven, Rosa og Renn sin risikodefinitjon: *"Risiko refererer til usikkerheten om og alvorligheten av hendelser og konsekvenser (eller resultater) av en aktivitet i henhold til noe mennesker verdsetter"*.

Denne definisjonen inkluderer faktorer som usikkerhet og alvorlighetsgrad, og trekker inn den menneskelige faktoren. I tillegg tar den for seg at risiko ikke nødvendigvis må være negativt, men at det også kan være positivt (ref: "eller resultater").

Når risikoer skal analyseres og styres, tar det svakt konstruktivistiske perspektivet blant annet utgangspunkt i IRGC-rammeverket for risikostyring. Dette rammeverket tar hensyn til både de teknisk-økonomiske faktorene og de sosial-psykologiske faktorene ved en risiko.

Rammeverket legger stor vekt på involveringen av stakeholders i risikostyringsprosessen, og det er nødvendig å ta hensyn til risikoens grad av linearitet, kompleksitet, usikkerhet og tvetydighet.

Tabell over ontologiske og epistemologiske tilnærminger i samfunnsvitenskapen:

Teori	Ontologi	Epistemologi	Tilhørende perspektiver/teorier
Realisme	Verden eksisterer uavhengig av mennesker.	Risiko er objektivt, og finnes uavhengig om mennesker hadde vært her eller ikke. Aksepterer derimot at risikopersepsjon er et resultat av kognitive faktorer - siden disse er biologiske mekanismer i hjernen.	Det teknisk-økonomiske perspektivet Ulike former for risikopersepsjon: - Kognitive heuristikker - Semantiske bilder - Risikokompensasjon
Svak konstruktivisme	Verden eksisterer uavhengig av mennesker, men anerkjenner at vi forstår verden gjennom sosiale og kulturelle faktorer.	Risiko er objektivt og finnes om mennesker hadde vært her eller ikke, men anerkjenner at risiko oppfattes gjennom sosiale prosesser og kulturelle faktorer.	Aven, Renn og Rosa sin definisjon: "Risiko refererer til usikkerheten om og alvorligheten av hendelser og konsekvensene (eller resultatene) av en aktivitet, i henhold til noe mennesker verdsetter". IRGC- rammeverket for risikostyring. Man må ta hensyn til om en risiko er lineær, kompleks, usikker og/eller tvetydig.
Konstruktivisme	Verden eksisterer kun gjennom menneskets øyne. Vi ser verden gjennom kulturelle og sosiale faktorer.	Risiko eksisterer kun på grunnlag av sosiale og kulturelle faktorer. Vi anser at noe er en risiko kun fordi det handler om noe mennesker verdsetter. Ingenting hadde vært en risiko om mennesker ikke hadde vært her.	Mary Douglas: "group-grid" modellen Michel Foucault: «governmentally» Poststrukturalisme (Luhman)

5. Forklar det teknovitenskapelige perspektivet og det sosialkonstruktivistiske perspektivet på risiko.

Det teknovitenskapelige perspektivet er i tråd med realismen, og anser risiko som en objektiv, målbar verdi som kan kvantifiseres. Risiko defineres i det teknovitenskapelige perspektivet (på lik linje med realismen) som "*risiko = sannsynlighet x konsekvens*".

Dette er det tradisjonelle synet på risiko, men (som redegjort for i oppgave 4) har blitt utfordret av konstruktivismen. Fra et realistisk perspektiv skal eksperter klare å holde seg objektive ved å ta i bruk kvantitative analysemetoder, og ekspertkunnskapen vil i denne forstand konstrueres som en objektiv sannhet. Ekspertkunnskapen vil i denne forstand anses som hva som "vet best". Realismen og det teknovitenskapelige perspektivet tar for seg et *naturalistisk* syn - som handler om at alle sosialvitenskapelige fenomener kan forklares med naturvitenskapelige metoder. Her kan det også trekkes tråd til *reduksjonismen* hvor komplekse fenomener kan forklares ved å redusere de til deres enklere mer grunnleggende komponenter. Et eksempel på dette kan være at "sosiale normer" forklares ved å redusere de til psykologiske prosesser som opprettholdes gjennom biologiske mekanismer i hjernen. Man kan i denne forstand også trekke inn et funksjonalistisk syn på "sosiale normer", som understreker at sosiale normer har en funksjon i den større sammenhengen - nemlig å opprettholde sosial orden. Funksjonalismen kan beskyldes for bakovervendt kausalitet - dette tilfellet at sosiale normer eksisterer *fordi* det opprettholder sosial orden. Evolusjonsteorien kan i denne forstand tilby en løsning og henvise til en forovervendt kausalitet, som forklarer at sosiale normer er et resultat av en evolusjonær prosess hvor sosial orden har vært nødvendig for overlevelse og videreføring av menneskearten.

Det sosialkonstruktivistiske perspektivet på risiko anser risiko som en subjektiv verdi som kan måles gjennom sosiale og kulturelle faktorer. Her anses ikke risiko som noe objektivt, men den defineres heller som noe subjektivt i henhold til hva mennesket verdsetter.

I det sosialkonstruktivistiske perspektivet er man mer skeptisk til ekspertkunnskap ettersom man mener forskerne/eksperter er påvirket av normer og verdier. Dette refererer til konseptet om "normativitet", som handler om at mennesker styres av normer og verdier, inkludert ekspertene som forsker på normene og verdiene. Normativitet viser til "hvordan ting bør være", og det kan fra et sosialkonstruktivistisk perspektiv derfor argumenteres for at

forskere og eksperter ubevisst påvirkes av sine integrerte underliggende normer og verdier. I det sosialkonstruktivistiske perspektivet kan reduksjonisme og funksjonalisme redegjøres for i sammenheng med den metodologiske individualismen og holismen. Dette er to ulike syn på hvordan sosiale fenomener oppstår. *Metodologisk individualisme* henviser til at "individ skaper samfunn", og at sosiale strukturer kommer som et resultat av individuelle handlinger. Her kan reduksjonismen trekkes inn, da dette synet anser at alle komplekse fenomener og institusjoner (som samfunnet) kan forklares ved å redusere de til enkeltkomponenter (individet). *Metodologisk holisme* henviser til at "samfunn skaper individ", og at sosiale strukturer fører til individuelle handlinger. Her kan man trekke inn funksjonalismen, som forklarer sosiale fenomener som funksjoner i en større sammenheng.

I perspektivet på risiko kan det argumenteres for at det teknovitenskapelige og det sosialkonstruktivistiske perspektivet er konkurrerende, da de har ulike syn på hvordan risikoer burde defineres, samt hvilken rolle ekspertkunnskap har. De to perspektivene er også kompatible, noe som gjenspeiles i den svake konstruktivismen som ble redegjort for i oppgave 4. Fra et svakt konstruktivistisk perspektiv tar man inn over seg både de teknisk økonomiske sidene av en risiko og de sosialkonstruktivistiske sidene, noe som skaper en mer helhetlig risikovurdering.

Ord: 3061